

EMLÉKKÖNYV

PAIS DEZSÓ

hetvenedik születésnapjára

Írták: tisztelői, barátai és tanítványai. Szerkesztette: Bárczi Géza és Benkő Loránd. Budapest, 1956. Akadémiai Kiadó. 711 lap, 27 ábra, 7 melléklet

1956. március 20-án a Magyar Tudományos Akadémia, az Eötvös Loránd Tudományegyetem és a Magyar Nyelvtudományi Társaság küldöttsége testes díszkötetet adott át a hetvenedik születésnapját az évtizedes hagyományú keddi „kruzsok-nap”-ra időzítő Pais Dezsónek. Az ő nevét viselő Emlékkönyv egyesíti a mai magyar nyelvtudománynak úgyszólván minden vezető képviselőjét és egyszerű munkását, hogy az ilyen vállalkozások nemes hagyománya szerint egy folytonos alkotásban telt élet fordulóján munkák virágcsokraival köszöntse a Mestert, akinek televényéből, az ő ültetése nyomán sarjadt e csokrok legtöbb szála. De a tiszteletadásnak ilyen ünnepi megnyilvánulásai között is szinte páratlan a Pais-Emlékkönyv gazdagsága. Ennek titka és egyúttal magyarázata nyilván az ő emberi és tudósi egyéniségében rejlik.

Bárczi Géza a kötet bevezető tanulmányában a régi barát és pályatárs avatott tollával rajzolja meg Pais Dezsó pályafutását, amely kitartó céltudatossággal, szenvedélyes kutató kedvvel gyűrűzi be, egyre táguló körökben, a magyar nyelvtudomány területét. Mint irodalomtörténész indult el, s ez a messi pályakezdsé alapozta meg az írói kifejezés eszközei, a stílus iránti érzékét és érdeklődését, amely négy évtized múlva olyan termést érlelt meg, mint A magyar irodalmi nyelv c. úttörő munkája. Kezdsé éveinek kényszerpihenőjét szülővárosában, a zalaegerszegi levéltárban búvárkodva hasznosította. A régi írások nemcsak megyéjének változatos történelmi múltját tárták ki előtte; az ódon nyelvű forrásokból lépten-nyomon talányok, megoldásra izgató kérdések bukkantak elébe. A tudósban szunnyadó s folytonosan problémákat kereső örök kíváncsiság itt, ekkor csapott a nyelvészet felé. És az alkalmi időöltésnek induló kutatás tanulságai segítették kialakítani tudósi egyéniségének két alapvonását. A levéltár évszázados, fakult, poros írásai az egykori magyar életről adtak távoli, gyakran már homályos híradást. A fiatal nyelvbúvárt nemcsak a talányos értelmű kifejezések, rejtélyes nevek és szóalakok mögött rejlő tudományos probléma izgatta, hanem talán elsősorban az egykori életnek, a volt valóságnak az a darabja, amelyet a megoldás megvilágíthat a múlt halott homályában, eleve né varázsolhat a feledésből. Valóságérzékét az élet szenvedélyes szeretete és szüntelen, éber, termékeny érdeklődés hatja át, s ez óvja meg őt a tudós ridegségtől, az egyoldalúvá merevedéstől. A sokaktól öncélúnak tartott nyelvtudomány vezető képviselője a maga egész életművével vallja, hogy „a tudomány az életért van”.

A zalaegerszegi levéltár iratai közül hozott másik nagy tanulság az adatok, a tények tisztelete. A nyelvészeti kutatás alapja, a következtetések kiinduló pontja, pillére csak a nyelvi tény lehet. Rá kell építenie az alkotó képzetnek az elmélet bonyolult épületét, a megoldás zárókupoláját vagy akár csak egy munkahipotézis, megoldási ötlet szerény, de szilárd boltívé is. Pais Dezsó nem tartozik a tudomány légvárépítői közé; mindig a nyelvi valóság talajára alapozza fejtegetéseit, hogy a gondolat-építményt — mint a nyelvtudományban elég gyakori — ne ítélje egyhamar lebontásra az idő.

Mi, idősebb tanítványai, akik még mint a Tanárképzőintézet előadójával találkoztunk vele a 20-as évek vége felé, elsősorban bámulatos adatismeretét csodáltuk, s kissé a tudósnak elvonuló, munkájába zárkozó aszkétatípusaként tekintettük őt, bár készséggel és szívesen volt segítségünkre. Én magam nemcsak névtörténeti tanulmányainak köszönhetek sokat; első tanulmányom megszületésénél személyes tanácsaival és szerkesztői támogatásával bábáskodott. Mindenesetre mint befejezett, zárt egyéniség állt előttünk. Ám ha a közhit azt tartja, hogy az ember egyéniségének alakulása a férfikor érettségével lezárul, fejlődése kiteljesedik, Pais Dezső eleven cáfolat erre. Amikor Gombocz Zoltán tragikusan elárvult katedrájának örökébe lépett, egyre inkább új embert ismertünk meg benne. (Bár az is lehet, hogy addig nem ismertük őt igazán, emberi közelségből.)

A professzori hivatás nagyobb távlati és sokrétű, nemcsak tudományos, hanem emberi feladatai új erőket és képességeket szabadítottak föl benne. Egyénisége egyre jobban kinyílt új környezete felé, s maga is szinte megifjodott a körülötte áramló fiatalság ózonában. És nemcsak az ország első, nagymultú nyelvészeti katedráján működő tudósnak helyzeti és szellemi tekintélye vonzotta feléje az embereket, hallgatóit és az idősebb nemzedéket egyaránt, hanem legalább ugyanolyan mértékben az a természetes közvetlenség, mindenkit egyként megbecsülő emberség, a kedély törhetetlen derűje, és sajátos szellemes humora, amellyel éppen „hivatalos” tekintélyét leplezi és feledteti. A baráti közvetlenség és a szívből jövő segítő szándék viszont néha a nyers őszinteség köntösébe öltözik. A kitárulkozó lélek különös, férfias szemérem-reakciója ez. Mert jellemének szikla-alapja a megalkuvást, taktikázást nem ismerő és nem tűró elvhűség, a nyílt egyenesség, magánvéleményben, vitában és hivatalos nyilatkozatban egyaránt. A meggyőződésnek ezzel a szilárdságával és a szókimondásnak ebből fakadó bátorságával vívta ki magának a legnagyobb tiszteletet, hívei és ellenfelei körében egyaránt. Ő maga is a jellemet becsüli legjobban az emberekben, s megveti az érdeket hajhászó hízelgést és a kétszínű vagy akár csak óvatoskodó ravaszságot. Elkerülhetetlen, hogy ilyen egyéniség összeütközésekbe ne kerüljön emberekkel. Őneki azonban életeleme a harc, s erre meggyőződésének heve és ereje sarkallja. Tudományos vitáiban sajátos, egyéni bajvívó művészete ragad meg bennünket, a tudománypolitika és szervezés csatározásaiban pedig szívós kitartását csodáljuk. A maga igazáért és a jó ügyért mindig kész sikraszállni, gyakran hálátlan és népszerűtlen feladatot vállalva.

Jellemének ragyogó példája mellett személyi varázsának és vonzásának köszönhető, hogy pótolhatta Gombocz Zoltán sajnálatos mulasztását: tanítványokat, egy új nyelvész-nemzedéket nevelt, céltudatos módszerességgel. A legjobb, legmaradandóbb tanítás a jó példamutatás, és Pais Dezsőnek egész tudományos pályafutása és munkássága, emberi egyénisége és magatartása termékeny példa. Elsősorban mint a problémalátó képesség és a kutató szenvedély megtestesülése. Tőle tanulhattuk meg az adatoknak, a nyelvi nyersanyagoknak a tiszteletét, s a rájuk épülő ötleteknek, következtetéseknek, megoldásoknak merész, de a valóságtól soha el nem szakadó ívelését: realitás és fantázia termékeny, dialektikus kapcsolatát. Mindez arra tanít bennünket, hogy a tudományos alkotó munka alapja a gazdag és széleskörű anyagismeret, a biztos tudás, de erre is csak a gondolkodás bátorságával, a képzelet lendületével lehet építeni. Mint szerkesztő nemcsak nyelvészeket, hanem filológusokat is nevelt, olyan időszakban, amikor a filológia kiszorult folyó-

iratainkból, s az alaposág és a pontosság erényének nem sok becsülete volt. A szigorú módszeresség nagy iskoláját azonban Pais Dezsőnél érdekesség, élvezetessé teszi a mester sokirányú érdeklődése, témáinak és problémáinak színes változatossága. Kutatásainak hatalmas területén, ötleteinek, tanácsainak gazdag tárházában tanítványai a tudomány igényeivel és a maguk egyéni hajlamával egyaránt összhangzó bő téma-választékot találhatnak; tréfás, zsörtölődő, de mindig baráti buzdításából, szervező erejének szívósságából pedig személyes ösztönzés árad feljűk.

Ilyen értelemben a Pais-Emlékkönyv nagyrészt a jubiláló professor tudományos nevelő tevékenységének eredményéről ad jellemző összefoglaló képet, hiszen a kötet 119 szerzőjének csaknem a fele közvetlenül vagy közvetve az ő tanítványa volt. Mesterük tiszteletére felajánlott munkájuk tehát akarva-akaratlanul is magán viseli az ő hatásának bélyegét. Ezen túl azonban jellemző képet ad a kötet nyelvészeink érdeklődési köreiről, munkaterületeikről s általában a magyar nyelvtudomány mai problémáiról, irányairól, előtérben álló feladatairól. A munkatársak hatalmas seregszemléje pedig egymagában is a fellendülésnek, a termékeny és tehetséges utánpótlásnak beszédes képe. Igen öröndetes a vidéki és külföldi nyelvészek részvétele is. Jellemző, hogy a több mint 62 íven is csak szigorú korlátozásokkal tudtak a szerkesztők helyet adni a közleményeknek, s ezek így is szorosan a nyelvtudomány területére szorítkoznak. Az irodalom, néprajz és más rokon tudományágak, amelyekkel az Emlékkönyv ünnepeltjének szintén többé-kevésbé eleven kapcsolatai vannak, sajnos, már kiszorultak a kötetből.

A szerkesztők azonban bölcs körültekintéssel és hasznos tervszerűséggel nemcsak a rendelkezésre álló terjedelemmel gazdálkodtak jól; az egyes tanulmányok tárgyválasztásának előkészítésével a szerzők egyéni érdeklődésének és munkaterületének szakirányát is igyekeztek összeegyeztetni azzal a tervvel, hogy mai nyelvtudományunk egész területéről áttekintést, keresztmetszetet adjanak. Nem rajtok múlt, hogy a kép helyenként kissé egyenlőtlen, bár éppen ezért jellemző is, mert így tükrözi a való helyzetet. Aránytalanul szerény például az általános nyelvészeti, az elméleti jelentéstannal foglalkozó és a tudománytörténeti (külföldi vonatkozású egy sincs köztük), valamint a lexikográfiai tanulmányok száma, (holott szótárirodalmunk új virágzásának korát éljük), s gazdagabb lehetne a névtörténeti fejezet, hiszen ebben a kutatási ágban éppen Pais Dezső munkássága irányt mutató és ösztönző; a Nyelv-helyesség és helyesírás c. fejezet sem tükrözi eléggé a nyelvészet gyakorlati, alkalmazott ágainak mai fejlettségét, termékeny korszakát.

Annál öröndetesebb az irodalmi nyelv és a stílus kérdéseivel foglalkozó, nyelvészeti vonatkozású tanulmányok nagy száma. Leggazdagabb a Szó-és szólástörténet c. fejezet, részben nyilván azért is, mivel a korlátozott terjedelmet ide vágó cikkekben lehetett legjobban hasznosítani. Nyelvtani kérdések is szép számban szerepelnek a kötetben, ami részint a készülő akadémiai leíró nyelvtan munkálatainak és az általa keltett érdeklődésnek tulajdonítható.

A szerkesztők a kötet gazdag anyagát tervszerűen, áttekinthetően csoportosították. Erről a tagolásra természetesen lehet vitatkozni; javasolhatnánk némi átcsoportosítást (pl. Hangtörténet helyett egy általánosabb hangtani fejezet felvételét, külön nyelvtörténeti csoportosítást a tanulmányok közt, a tájszómagyarazatoknak a Nyelvjárások fejezetbe illesztését, a Nyelvemlékek c. fejezetnek a magyar nyelvi csoport élére való iktatását stb.) de a szerkesztők utószava már előre feltárja a csoportosítás nehézségeit (ilyen pl.

némely tárgykör anyagának csekély aránya, egyes cikkek vegyes jellege, a csoportok helyenkénti érintkezése vagy egybeolvadása). Innen a fejezet-címeknek néhol kényszerű pontatlansága, ill. összefoglaló, általános jellege. Az esetleges észrevételekre nyomós ellenérv az a tény, hogy a legtöbb tanulmányt átszövi a nyelvtörténeti szemlélet, s bennük szinte mindig nyelvjárási anyagot is felhasználnak a szerzők.

A kötet anyagának gazdag tarkasága lehetetlenné teszi, hogy részletes beszámolót adjunk róla; meg kell elégednünk távlati áttekintéssel, és azzal, hogy tárgykörönként néhány általánosabb érdekűnek látszó cikk említésével szemléltessük a témák sokrétű változatosságát. A lektorok munkája is fölment bennünket az egyes cikkek bírálata alól, ami egyébként is sokszorosan meghaladja egy ember ismereteit. A velük való tárgyi és szakmai vita majd azok feladata lesz, akik e gazdag anyagot munkájukban hasznosítani fogják.

Pais Dezső egyéniségéhez illő szerény mértéktartással és tárgyilagossággal mindössze három közlemény foglalkozik az ő személyével: Keresztury Dezső üdvözlő költeménye, Bárczi Gézának tudományos értékelést és meleg emberi arcképet egyaránt adó tanulmánya s a legtárgyilagosabb, de legbeszédesebb méltatás: Pais Dezső 45 évi irodalmi munkásságának jegyzéke (Mikesy Sándor összeállítása).

Az általános nyelvtudomány köréből Herman József a nyelvtani szerkezet és a gondolkodás viszonyáról ír problémafelvető cikket. Ehhez kapcsolódik Papp István tanulmánya az ősi szófajokról, elsősorban a nomen-verbum kérdésről. Tamás Lajos a „nyelvi jel” természetéről folytatott újabb vitákról számol be. Vértés O. András az asszociációs hangváltozások (hasonulás, elhasonulás, hangátvetés, egyszerezítés) lélektani alapjait vizsgálja.

A tudománytörténeti fejezetben Gáldi László Baróti Szabó Kisded Szótára anyagának kialakulásához közöl adatokat. Hajdú Péter a hazai szamojéd-kutatások történetét tekinti át. A Kövesi Magda Kazinczy és Debrecen szembenállását mutatja be a Debreceni Grammatikával kapcsolatban. Rubinyi Mózes Verseyhy Ferenc nyelvészeti munkásságáról ad képet. Szabó T. Attila egy erdélyi magyar oklevél-szótár tervéről számol be.

A magyar nyelvi vonatkozású tanulmányok több nagy csoportba tagolódnak. A Hangtan c. fejezet élén Benkő Loránd a nyelvjárási *á—a* labializáció eredetét kutatja. Hasonló tárgyú Sulán Béla cikke is. Deme László az *l* asszociatív hatásainak eredetét tárgyalja. Az élőbeszéd egyik fontos elemének, a szólamnak fonetikai vizsgálatáról közli eredményeit Hegedűs Lajos. Fonetikai tanulmány Tarnóczy Tamásé is: Az egyéni hangszínek objektív vizsgálatáról.

A szóalaktani tanulmányok közt Balázs János a *leg-* felsőfokjel eredetéről ad új magyarázatot. D. Bartha Katalin a hangzónyújtó névszótövek tövégi magánhangzóit tárgyalja, Jókay Zoltán a főnevek kötőhangzóit foglalja rendszerbe. Kelemen József a *nőttön-nő*-féle kifejezésekről ad történeti áttekintést. B. Lőrinczy Éva a mellérendelő összetételek osztályozásának kérdését igyekszik tisztázni. Nyelvtudományunk nesztora, a 85 éves Melich János a *-da, -de* nyelvújítási képző történetét írta meg.

A Szójelentéstan c. fejezetben Balassa László rokonszó-elemzést ad az alvást jelentő igék köréből. H. Bottyánfy Éva a Münchener kódex néhány többjelentésű igéjét vizsgálja jelentéstani szempontból. Károly Sándor a fokhatározók egy csoportját (*aránylag* és társai) foglalja össze. Ízt jelentő melléneveink egyikének, az *édes*-nek néhány „lappangó” jelentését tárja fel Lőrincze

Lajos. Martinkó András a tulajdonnév jelentéstanáról közöl elméleti fejtegetést.

A mondattani kérdéseket tárgyaló tanulmányok közt Bánhidi Zoltán a *fog* időképző XIX. századi előretörését és jelentésfunkcióit mutatja be. Bárczi Géza Zrínyi tárgyias igealakjaival és használatuknak ingadozásaival foglalkozik. Elekfi László az alanytalan igéket elemzi. Klemm Imre a létege mondatbeli szerepét tárgyalja finnugor összehasonlító alapon. A kötőszóval kezdett önálló mondatoknak a nyelvhelyességi babonákat érintő kérdéséről ír H. Molnár Ilona. Tompa József a melléknévi igenevek módhatározó-ragos alakváltozatait mutatja be gazdag anyagon (*kérőn, merően, kéréleg, örülten* stb.).

Az igen gazdag szó- és szólástörténeti anyag még nehezebbé teszi a válogatást. P. Balázs János a *lánchíd* szó történetét vázolja föl. Czeglédy Károly a *magyar* népnév legrégebb előfordulásait vizsgálja. Szómagyarázatokat, szófejtéseket közöl: Bakos Ferenc (*pulya*), Grétsy László (*antal* — *andalog*), Hadrovics László (*gályá, bárka, sajka*), Harmatta János (*hang*), Juhász Jenő (*bogár, madár; játék, játszik; kilenc*), N. Kakuk Zsuzsa (*konok*), Mészöly Gedeon (*büz*) K. Sal Éva (*folyik*), Úrhegyi Emília (*genny*), Wacha Imre (*csoma ~ csuma*). Kniezsa István A magyar nyelv szláv jövevényszavai c. munkájához fűz magyarázó fejtegetéseket Pais Dezső bírálatával kapcsolatban. Ligeti Lajos a vitás török etimológiák tisztázásáról ír. Németh Gyula mintegy ehhez kapcsolódva fejtegeti *úr* szavunk török eredetét.

Pais Dezső egyik legkedvesebb kutatási területe a tulajdonnév-történet. Ebben a tárgykörben Györffy György a Tihanyi alapítólevél helynevei közül a *Culun* nevet az Izsák melletti Kolon tó nevével azonosítja. Karácsony Sándor Zsigmond személyneveink XVII. századi állapotát és használatát foglalja össze. Moór Elemér eltűnt szavak nyomait kutatja helyneveinkben.

A nyelvjárási tanulmányok a nyelvjárástörténeti érdeklődés előretörését mutatják (Abaffy Erzsébet, Kubínyi László, Papp László, Végh József). Gálffy Mózes és Márton Gyula erdélyi magyar nyelvjárási kérdésekről, Szathmári István pedig a kisújszállási ízésről ír.

Az Irodalom, irodalmi nyelv c. fejezetben a nyelv művészetének és tudományának termékeny kapcsolata érvényesül Pais Dezső emlékezetes tanulmányának hatásaként. Bóka László egy középkori latin himnusz egykorú és Babits-féle fordításának szókinésén mutatja be az alapszókinés változatlanságát, mint az irodalmi művek halhatatlanságának titkát. Eckhardt Sándor régi irodalmunk nyelvjárási felszólító alakjaihoz közöl adatokat. Horváth János Aranyra vonatkozó emlékeztést idéz edesapja feljegyzéseiből. Korompay Bertalan a Lúdas Matyi valószínű forrásaként a hasonló tárgyú ukrán és orosz népmeséket ismerteti. Ruzsiczky Éva Kazinczynak irodalmi nyelvünk egységéért és a nyelvjárási változatok ellen vívott harcát részletezi. Az irodalmi nyelv egységesülési folyamatának XVI—XVII. századi helyesírási mozzanataira mutat rá Török Gábor. Zolnai Béla az argónak néhány írónknál való használatára közöl adatokat.

Rokon fejezet a Stílus, stílustörténet. R. Hutás Magdolna József Attila, T. Lovas Rózsa pedig Katona Bánk bánjának indulatszó-használatát elemzi. O. Nagy Gábor a frazeológiai szókapcsolatok stilisztikai szerepét vizsgálja. Szilágyi Ferenc Csokonai szókinésének néhány problémáját veti fel. Terestyéni Ferenc a romantika jelzőhasználatának jellegzetességeit mutatja be.

A Nyelvhelyesség és helyesírás tárgykör első cikkében Fábán Pál az idegen helynevek magyar nyelvi használatának elvi rendezését sürgeti. Nagy

J. Béla a helyesírás és a műveltség, ill. a tudomány viszonyát fejtegeti. A helyesírás XVII—XVIII. századi bizonytalanságáról ad képet Trócsányi Zoltán.

A Nyelvemlékek c. fejezet zárja az Emlékkönyv magyar nyelvi részét. Berrár Jolán a Debreceni és a Veszprémi kódex közös sajátosságait egy azonos alapszövegre vezeti vissza. Imre Samu a Szabács viadalának eredetiségét bizonyítja.

A Rokon és idegen nyelvek c. harmadik tárgykörben természetesen az uráli nyelvekkel foglalkozó rész vezet. Cs. Faludi Ágota a chanti magánhangzó-illeszkedésről ír. Fokos Dávid a finnugor mértékjelölő főnévi jelző és a mértékhatározó kifejező eszközeivel foglalkozik. Erkki Itkonen etimológiai fejtegetéseket közöl. Lauri Kettunen a finn, ill. az észti népeposznak nevet adó *Kaleva*, *Kalevi* név eredetét tárgyalja. Sz. Kispál Magdolna a magyar és a manysi fosztóképző magyarzatát adja. Lakó György a finn-permi kori földművelés terminológiájához közöl adatokat. Lavotha Ödön a visszaható igék keletkezését világítja meg. N. Sebestyén Irén a *Nemvagy*, *Mavagy* típusú védőnevek ősi uráli jellegére mutat rá. B. A. Szerebrennyikov a finnugor igeeképzők egy csoportjáról ír.

Az altaji nyelvek körében Fekete Lajos a török—perzsa *doquz* (kilenc → kilencből álló egység → ajándék) szó magyarzatát ajánlja fel *doquz*-ként Pais Dezsőnek. U. Kóhalmi Katalin a mandzsú-tunguz és a mongol nyelv egy uráli szavának eredetét kutatja.

Az indoeurópai nyelvekkel foglalkozó tanulmányok csoportjában Benigny Gyula az óitáliai nyelvek vokalizmusát vizsgálja, Décsy Gyula a cseh *čakan* ~ *čekan* szót a magyar *csákány*-ra vezeti vissza. Mollay Károly a germanisztika és a magyar nyelvtudomány közös érdekű feladataira hívja fel a figyelmet.

A kötet anyagát függelékként egészíti ki Pais Dezső irodalmi munkásságának felsorolása, a tanulmányok csoportosításának kérdéseiről szóló szerkesztői utószó, a tárgykörök és szerzők szerinti tartalomjegyzék s végül gondos szó-, név- és tárgymutató (Juhász Jenő munkája).

A futó, de így is hosszúra nyúlt seregszemle képet ad a kötet változatos gazdagságáról és sokoldalú értékéről. A Pais-Emlékkönyv nemcsak az ünnepektől megtisztelése; megtiszteltetés azok számára is, akik szerepelnek benne. Azzá teszi a könyvnek az alkalomhoz méltó különleges ünnepi köntöse. A támogatást nyújtó Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Nyelvtudományi Társaság mellett az Akadémiai Kiadót illeti érte a köszönet, elismerés és dicséret. A „szakmabeliek” számára külön kedves érdekesség Kubinyi László remek karikatúrája Pais Dezsőről és a krúzsok-asztalról.

A Pais-Emlékkönyv azonban nemcsak egy nagy tudós és egy kiváló emberi egyéniség jubileumának alkalmi emléke marad. A benne levő hatalmas anyag annyi ötletet és ösztönzést fog adni nyelvtudományunknak, hogy közvetve is mindig Pais Dezső szelleme és hatása fog sugározni belőle, valahányszor az elkövetkező nyelvész-nemzedékek leírják majd munkájuk során a hivatkozást: Pais-Eml.

Kovalovszky Miklós

A MAGYAR NÉPZENE TÁRA

A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából szerkesztette *Bartók Béla* és *Kodály Zoltán*. III/A és III/B *Lakodalom*. Sajtó alá rendezte *Kiss Lajos*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1955 és 1956. XLIV + 1089 és XV + 701 l. (A táncokat *Lugossy Emma* ismerteti.)